

SOLUTIONS LOOKING FOR A PROBLEM

EEN PLEIDOOI VOOR VERBEELDING

Pascal Smet

Every education system on Earth
has the same hierarchy of subjects:
at the top are mathematics and languages,
then the humanities, and the bottom are the arts.
(Ken Robinson)

Als kind had ik een hoofd vol verhalen, een verbeelding waarmee ik de hele wereld begreep. En door te lezen ontdekte ik een wereld. Ik leerde graag, en had het geluk omringd te zijn met mensen die me de nodige prikkels en structuur gaven om te leren. Ik leerde ook snel dat dat niet voor iedereen zo was. Dat er onrecht en ongelijkheid was. Dus ging ik rechten studeren. Uit een gevoel van rechtvaardigheid, om ongelijkheid 'recht' te trekken, omdat mensenrechten, rechten en kansen van kinderen, niet rijmen met een samenleving die selecteert op basis van sociaaleconomische omstandigheden, en niet op basis van talent.

Waar onderwijs in wezen vrij eenvoudig zou moeten zijn – je herkent de nieuwsgierigheid, houdt ze vast, stimuleert en ontwikkelt ze – verliezen kinderen in ons onderwijs *en cours de route* een goed deel van de creativiteit waarmee ze geboren worden. Als volgens Robinson onderwijssystemen, waar dan ook in de wereld, de kunsten onderaan de hiërarchie zetten, wil ik die hiërarchie graag wat dooreenhalen, door een lans te breken voor een vak verbeelding of artistieke creatie in alle studierichtingen.

Artistieke creatie wortelt immers in dezelfde nieuwsgierigheid als de wetenschappen. En in het vermogen om met die nieuwsgierigheid op zoek te gaan naar oplossingen voor problemen. Nieuwsgierigheid is de motor van verandering. Ons onderwijs lijkt het tegendeel te doen. Zelfs bij leerlingen die bewust kiezen voor een onderwijstraject in de kunsten, hebben docenten in het hoger onderwijs vaak evenveel moeite om hen de aangeleerde remmingen *af* te leren, dan om hen de noodzakelijke technische bagage *aan* te leren.

Wetenschap en kunst zoeken beide naar inzicht, naar waarheid, maar met een verschillende taal, en met een verschillend begrip van wat het resultaat moet zijn van dat zoeken. Wetenschap zoekt naar meetbaarheid, bewijsbaarheid. Toegepaste wetenschappen zoeken naar bruikbaarheid, en naar economische en maatschappelijk rendement. Kunst zoekt tegelijkertijd naar *métier* en beheersing, en naar een taal die verder gaat dan het meetbare. Bij een dansvoorstelling van Rosas staan er letterlijk loopplijnen getekend op het podium. Bij het inoefenen

van de bewegingen en looplijnen is het voor de dansers tellen, vormen onthouden, afzien. Zij excelleren, zoeken perfectie, willen samenvallen met de choreografie. Wat de toeschouwers uiteindelijk te zien krijgen is emotie én beheersing. Wetenschap en kunst zijn verschillende vormen van het 'denkbare'. In de exacte wetenschappen is dat denkbare een oplossing op zoek naar een probleem. De volgende stap is dus zoeken naar concrete, technisch betere, economisch en liefst ook maatschappelijk nuttige, toepassingen. Kunst zoekt de toepassing in zichzelf, en in de dialoog tussen kunstenaar en publiek. De *humanities* lijken me een evidente schakel tussen bedenken en uitvoeren.

Discussies over onderwijs willen nogal eens verdelen. Alsof voorstanders van competentiegericht onderwijs bijvoorbeeld niet alleen vóór vaardigheden zijn maar meteen ook tégen kennis. Onderwijs moet bemiddelen tussen kennis en vaardigheden, tussen begrip en verbeelding, tussen beheersing en verwarring, tussen zekerheden en het vermogen om die zekerheden permanent in vraag te stellen.

Af en toe verschijnen er lijstjes van topuniversiteiten. Het zijn ranglijsten, zoals de Fifa die ook maakt voor het voetbal. Vaak zijn het, zoals bij *The Times*, de onmiddellijke resultaten op het vlak van (bepaalde soorten) onderzoek in wetenschappelijke tijdschriften die die rangorde bepalen. De humane wetenschappen hebben daarbij een objectief nadeel: hun onderzoek tikt minder aan, omdat die tijdschriften zich daar niet toe lenen. De ontwikkeling, samen met het departement Innovatie, van de Vlaamse VABB-SHW-aanvulling (het Vlaams Academisch Bibliografisch Bestand voor de Sociale & Humane Wetenschappen) bij de *World of Science* databank van Thomson Reuters zal dat onrecht een stuk de wereld uit helpen. Daarbij wordt te weinig rekening gehouden met het feit dat die resultaten vaak geboekt worden door transfers van excellente onderzoekers opgeleid aan instellingen die wat lager op de rangorde staan. Dit is een beetje zoals Genk voetballers opleidt die voor hun twintigste bij Anderlecht, Atletico Madrid, of Chelsea gaan spelen. Ook de academische *Champions League* wordt gedomineerd door instellingen die tegelijkertijd academische toppers aantrekken én toptalenten/studenten van elders, en zo een elite-instelling willen worden op het vlak van kennis en onderzoek.

Is dat problematisch? Nee, zolang dit elitarisme een communicerend vat is met de overtuiging dat excellentie zelf geen privilege is van enkelen, maar dat elk kind recht heeft op excellent onderwijs, en zolang topuniversiteiten ook de dialoog openhouden met de samenleving. Om het met een voorbeeld duidelijk te maken: in de docufilm *Capitalism – A True Love Story* laat Michael Moore na een uur cynisme enkele voorbeelden aan het woord van hoe talent collectief kan renderen. Daarbij ook beklivende zwart-witbeelden van dokter Jonas Salk, die een vaccin vond tegen polio, en daar stinkend rijk van had kunnen worden. Toen hij de vraag kreeg of hij er een patent op genomen had, schoot hij even in de

lach. “Er is geen patent, kun je een patent nemen op de zon?” Het zijn momenten waarop de – in dit geval medische – wetenschap door de *humanities* op de schouder wordt getikt. Kan het een toeval zijn dat de man trouwde met een Franse kunstenares, Françoise Gilot, muze van Pablo Picasso?

Of, een voorbeeld dichter bij huis en dichter bij vandaag: Marc Van Montagu, die ervoor kiest om zijn wereldexpertise op het vlak van plantenbiotechnologie niet ten dienste te stellen van meer winst voor bedrijven, maar ten dienste van een eerlijker voedselvoorziening voor mensen in het Zuiden.

Het zorgt voor een ander soort rangschikking: een rangschikking die excellentie van een individu verbindt met waarden en het welzijn van een gemeenschap.

Ik geloof niet dat de *humanities* bedreigd worden. Volgens mij zullen ze door de crisis nog aan belang winnen. Als ze zichzelf niet bedreigen door vervlakking, door, bij wijze van spreken, deel te worden van de sociale media in plaats van de sociale media als onderzoeksdomein te zien, door vast te houden aan het denken over humane wetenschappen als vakken, in plaats van op zoek te gaan naar cross-over, naar verbindingen tussen bedenken en uitvoeren. Dat de menswetenschappen bedreigd worden, wordt al tegengesproken door het succes zelf van Martha Nussbaum, die over die bedreiging schrijft. Pessimisme verkoopt beter dan optimisme. Het wordt tegengesproken door de investeringen van deze regering in hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (ook in de humane wetenschappen!), ondanks de crisis. Door het introduceren van kunst en cultuur als structureel belangstellingsgebied in de nakende hervormingen van het secundair onderwijs, in de pogingen om het deeltijds kunstonderwijs te verbreden en via kunstinitiaties te verbinden met het regulier onderwijs. Door de sociale voorzieningen in het hoger onderwijs, die niet alleen goedkope maaltijden en dito huisvesting aanbieden, maar studenten voor een prijke ook laten genieten van musea en voorstellingen in onze vele cultuurhuizen.

Kunsteducatie is voor mij een stuk basiseducatie. Universiteiten moeten niet alleen excellente kenniscentra worden, of laboratoria van wetenschappelijke en technologische vernieuwing, maar ook vrijplaatsen voor het samenleven zelf, waar creativiteit, permanente innovatie en engagement het curriculum sturen, met tentakels diepgeworteld in wetenschap, economie... maar evengoed in kunst en creatie. We hebben de universiteiten binnengeleid in de *Schools of Arts*, waarin de hogescholen hun kunstopleidingen hebben ondergebracht. Tegenover de universiteiten is er de uitgesproken verwachting dat ze de kunstopleidingen verder helpen bij de ‘academisering’, bij de ontwikkeling van de band tussen kunst en wetenschap. Impliciet heb ik ook de omgekeerde verwachting – waar misschien ook ooit een naam opgeplakt wordt –: dat onze universiteiten via de

confrontatie met de kunstopleidingen nog beter op weg geholpen worden met het inbedden van onderzoek en onderwijs in creativiteit, permanente innovatie en engagement.

We willen een kennisregio zijn, omdat we op dat vlak tot de wereldtop behoren. Maar Vlaanderen is ook wereldtop op vlak van bijvoorbeeld dans en beeldende kunst. Die plek bekleden we door de kracht van de traditie en het verleden, maar vooral ook door het artistieke, organisatorische en logistieke talent van vandaag. Dat moeten we koesteren, daar moeten we trots op zijn. Na de metaalindustrie is cultuur de grootste economische sector in Europa. Beeldende kunst staat in de Europese economische top op een zevende plaats. Niet dat we dát als doorslaggevend argument moeten beschouwen. Net niet. Maar deze economische blik toont dat de tegenstelling tussen cultuur (of: *humanities*) en economie (of: de 'harde' wetenschappen) een schijntegenstelling is.

De wat elitaire grootmoeder van Owen in *A prayer for Owen Meary* van John Irving, verklaart dat ze zo van boeken houdt, dat ze elk moment dat ze niet kan lezen beschouwt als tijdverlies. Alleen jammer, zegt ze, dat er mensen zijn die *hun* tijd moeten verliezen met het schrijven ervan. Laat me dan een pleidooi houden om dit tijdverlies een centrale plaats te geven aan onze campussen. Fysiek én inhoudelijk. Naar het beeld van het rectoraat van de UGent waar letterlijk een bres geslagen werd in de muur tussen Vooruit en Universiteit, en een lelijke parking omgetoverd werd tot een mooie buitenruimte voor het Kunstencentrum.

Ik geloof in de kracht van verbeelding als permanente barometer van de samenleving. Vooral in een periode waarin democratie bedreigd wordt door de dictatuur van de markten, waar steeds meer mensen terugplooiën op de *heimat*. Verbeelding is de motor van echte verandering.

De humane wetenschappen hebben de potentie om te verbinden, om het geloof te herstellen dat wetenschappelijke, technische, economische,... vooruitgang ook maatschappelijke, culturele en sociale vooruitgang kan zijn, en omgekeerd, dat veranderende inzichten in relaties tussen mensen kunnen leiden tot nieuwe wetenschappelijke en economische inzichten. De financiële crisis heeft geleid tot een economische en sociale crisis, die op dit ogenblik dreigt te leiden tot een crisis van het samenleven. De universiteiten hebben op dat vlak een verpletterende verantwoordelijkheid. Jongeren in London verliezen het noorden, jongeren in Madrid het zuiden. Ze zijn het perspectief op een toekomst kwijt en met die hoop ook het vertrouwen in die systemen die tot een paar jaar geleden zo veilig leken. Ook het vertrouwen in de politiek die, links of rechts, aan die systemen vast hangt. Ook journalisten komen aardig in de buurt van dat vertrouwensdieptepunt. Dat gaat niet alleen om de begrijpelijke mening van een generatie jongeren die aan onze universiteiten, een halve eeuw na de eerste

migratiegolven, nog te zeldzaam is. Het gaat evengoed om jongeren die aan deze universiteit, net als hun ouders, een bachelor of master komen halen. Zij wantrouwen tegelijkertijd de politici die ervoor moeten zorgen dat die bachelor of master voor iedereen die er de capaciteiten voor heeft, haalbaar is. En ze wantrouwen diegenen die moeten voorlopen in het maatschappelijk debat hierover.

Nochtans worden politici en journalisten aan onze universiteiten opgeleid en gevormd, net als dokters, die samen met brandweermannen aan de top van de vertrouwensbarometer staan. Het is geen toeval dat dit beroepen zijn die een direct antwoord hebben op een voelbare en vatbare crisis. Niet ver daarna komen leerkrachten en professoren. Leraren en docenten mogen dan al eens de indruk hebben dat het respect bij jongeren verdwenen is, ze hebben een voorsprong op mij als het gaat om het herstellen van het vertrouwen van jongeren in een samenleving die maakbaar is, ook van die jongeren die niet op onze universitaire campussen geraken, of er afhaken.

Onderwijs moet kinderen voorbereiden op een toekomst die we niet kunnen vastgrijpen. Ze hebben daarvoor de vaardigheden nodig om zich aan veranderingen aan te passen en problemen op te lossen. Ze hebben daar ook de verbeelding voor nodig om nieuwe dingen te bedenken, die verandering zelf in gang zetten. Oplossingen, op zoek naar een probleem.

Personalia

Jens De Vleminck is (kerk)jurist. Hij is gewoon hoogleraar en rector van de KU Leuven.

Anton Froeyman is historicus en filosoof. Hij is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap (UGent).

Chris Lorenz is historicus. Hij is als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Amsterdam.

Katrien Schaubroeck is filosofe. Zij is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de Universiteit Utrecht, op het NWO-project 'Wat kunnen de geesteswetenschappen bijdragen aan ons praktisch zelfbegrip?'. Vanaf 1 oktober 2013 werkt ze als docent Hedendaagse Wijsbegeerte aan de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoek focust op thema's in de morele psychologie en de meta-ethiek.

Pascal Smet is jurist. Hij is huidig Vlaams Minister van Onderwijs.

Rik Torfs is (kerk)jurist. Hij is gewoon hoogleraar en rector van de KU Leuven.